

Naprzykład szerokość lub wysokość drzwi w świetle. Światło między słupami, *intercolumnium*; światło między belkami, Ł. *intertignium*.

III. Wyrazy ściągające się do wątku kamiennego.

WĄTEK. Ł. *materia, substantia*. F. *materiaux*.

Wątek budowniczy, materyał z którego budowla powstaje: kamień, drzewo, kruszec.

„Wątek materya, wszelka rzecz z której może co być,” (Lind.).

KAMIEŃ. Ł. *lapis*. F. *pierre*. N. *Stein*.

Kamienie są ciała ziemiste lub szkliste, powstające z niedokwasów metalicznych, których więzem spajającym najczęściej jest woda krystaliczna.

Kamień oporny; F. *pierre fière*; trudny do ociosywania, pod młotem opór czyniący.

K. sypki; F. *p. pouf*; sypiący się w robocie, niedochowujący trwale wykrzesanych krawędzi.

K. ziemisty; F. *p. terrasseux*; ma wydrążenia wewnętrzne pełne substancji ziemistej.

K. szczery; F. *p. franche*; którego jednorodne spojenie nie zawiera w sobie wad ani nastrocza trudności w ociosywaniu.

K. udatny; F. *p. bien-faite*; którego mało obrace się w szkodę przy ociosywaniu.

K. wzorowy; F. *p. d'échantillon*; na wzór do robienia wielu innych ociosany.

K. przescienny, przegłównik; Ł. *diatonus, utraque parte frontatus*; F. *p. parpaing, parpain, boutisse*; N. *Durchbinder*; kamień ciosowy

w poprzek muru przechodzący i z obudwóch stron jego widziany.

TYSZARNIA, SKALNIA, ŁOMNIA KAMIENI. Ł. *saxum*, *saxifodina*, *lapicidina*. F. *carrière*. N. *Steinbruch*.

Góra albo skaliste wewnątrz ziemi z kądem się kamień dobywa.

Jest jeszcze różnica między skałą a opoką:

„Skała, skalina, szczelina, rozpadlina,” (Włod.).

„Skała, Ł. *saxum altum et proruptum*, *rupes*; N. *Stein*, *Spalt*. Opoka zaś, Ł. *petra*; N. *Felse*; kamień żywy a rosnący bez zamierzenia,” (Lind.).

„Tyszaśnia, kamiennia, góry kamienne, Ł. *lapicidina*,” (Volk.).

(Może *Tesarnia*, *Ciosarnia* od *Ciosać*).

SKALNIK, KAMIENNIK. C. *lomiec*, *skalnik*, (Weles. i Palk.).

Ł. *lapicida*, *lapidarius*. F. *carrier*. N. *Steinhauer*.

Łamiący w górach kamienie.

MIĘKISZ, MYDLAK. F. *bousin*.

Część kamienia od ziemi dla swej miękkości tak nazwana.

„W górnictwie mydlak, ziemia przyboczna rudzie, do niej podobna z tem wszystkiem nie jest rudą,” (Lind.).

PLEŚŃ. F. *moyes*.

Gruzły znajdujące się w kamieniu a złożone z substancji miększej od kamienia.

Gdy te gruzły mają przywieszoną w długości rozciągłość, zowią francuzi *filandres*, my kosmykami pleśni; gdy zaś są wąziuchne *fil*s, my je nitkami, włóknami pleśni kamiennej nazywać możemy.

PIASKOWIEC. *F. grès. N. Sandstein.*

Piaskowiec jest połączeniem ziarn piasku krzemiennego, które w nim są spojone więzłem szczególnym. Jest zatem piaskowiec krzemienisty, wapienny, gliniany. Najduje się często w bryłach lub opokach ogromnych, niekiedy stanowi warstwy różnej grubości.

Piaskowiec krzemienisty z bujnych ziarn kwarcu złożony, nazywają kamieniem drżawistym, *Ł. saxum arenosum, F. grès.*

KAMIEŃ DZIKI, ORCEL. *F. pierre de libage. N. Bruchstein.*

Kamień ciosalny lecz zgoła nieokrzesany.

„Kamień łamany z gór, nieciosany or el a mi też zowią.” (Lind.).

TUF. *Ł. tophus. F. tuf, tuffeau. N. Tuffstein.*

Tuf wapienny znajduje się w massach dziurkowatych, leży w górach napływowych we Włoszech, w Saxonii i w Litwie. Tuf dobyty z ziemi miękkiej jest, w powietrzu z czasem twardnieje.

ŁUPEK GLINIANY. *F. schiste, ardoise.*

Kamień z rodzaju glinianych; póki jest miękki łatwo rozdzielać się daje na płytkie słoje, służące do pokrywania budowli.

ŁYSZCZAK, MIKA. *R. sluda. F. mica.*

Kamień błyszczący kruchy, z cieniutkich płatków złożony. Blachy białej miki używają się do okien zamiast szkła.

KAMIEŃ PURCHATY, K. ŁAZIEBNY, PUMEX. *Ł. spongia. F. pierreponce. N. Bimsstein.*

Gatunek lawy wulkanicznej, znajduje się wawstwami na Archipelagu greckim i we Włoszech, służy do robienia bardzo lekkich sklepień.

„Purchaty kamień, pumex,” (Volk.).

Nazywa się też łaziebnym, bo się używa i w łaźniach do scierania narośli skórnych po ciele.

PLAZ, PEŁTA, ŁUPNIK, OPOKA. R. *plita*. Ł. *caementum*.

F. *moëlon*. N. *Plattstein*, *Quaderstein*.

Kamień szczepki warstwowy, lub z opoki ciosane tablice.

„Opoka czyli Łupnik,” (Bohusz.).

ŻARNOWIEC. F. *pierre meulière*.

Kamień gębczasty krzemienisty, z okolic Paryża, używany na żarna i do muru wyborny.

MAŁŻOWINIEC. W. *tumachello*. F. *tumachelle*.

Jest zbiorem muszli czyli małży oblańych i połączonych stwardniałym więzem wapiennym.

„Małżowina, skorupa małży,” (Lind.).

DRUZGOT. F. *la brèche*.

Składa się z małych kamyków i ułamków innych kamieni, połączonych z sobą więzem wapiennym.

SOPLENIEC. N. *Tropfstein*.

„Kamień ciekący, gatunku wapnistego staje się z ziemi ciekącej, i kamieniejącej, kształt ma pospolicie sopła zimowego od dachu wiszącego,” (Kluk).

GIPS. C. *sadra*, I. *bjeli kamen*, *sadra*, (Stul.). Ł. *gypsum*. W. *gesso*. F. *gypse*.

Siarkan wapna. Gips bywa biały i szary, włóknisty albo spojenia zbitego.

Po wypaleniu zmełty, roztworzony wodą i skrzepły, zowie się po francuzku *plâtre*.

ZŁOTOMODRZYN, LAPISLAZOLI. I. *kàmen złotomodar*,

(Stul.). Ł. *lapis lasuli*. W. *lapis lazuli*.

Drogi kamień, który jest koloru ciemno szafiro-

wego i przejęty złocistemi żyłami, a nie jest przezroczysty.

CIOS, CIES, KAMIEŃ CIOSOWY, BRUS KAMIENNY. Ł. *saxum quadratum*. W. *sasso quadratto*. F. *pierre de taille*. N. *Quaderstein*.

Kamień graniasty ociosany, gdy jest gruby i przydłuższy chętniej go brusem zowiemy.

„Cios, ciosane drzewa, najszczególniej ciosane kamienie,” (Lind.).

KAMIENNICZY. Ł. *quadratorius, latomus*. F. *équarreur, tailleur des pierres*. N. *Steinmetz*.

Cieśla kamieniowy, który kamienie do budowlı ciesze i gładko przypuszcza.

KAMIENIARZ. Ł. *politor lapidum, sculptor*.

Rytujący i wygładzający kamienie twarde.

PIASEK, GRUD. Ł. *sabulum*. W. *sabio*. F. *sable*. N. *Sand*.

Cząstki sypkie krzemienne.

„Grud, Ł. *sabulum*; grudziasty, Ł. *sabulosus*,” (Mącz.).

DRZĄSTWO, ŻERŚĆ, KRUPOWIEC. R. *chraszcz*. Ł. *arena*. F. *grès*.

Piasek, którego ziarna są jak krupa jednakie i kształtniejsze od bujnego żwiru.

„Drząstwo, *arena*; drząstwisty, *arenosus, sabulosus*,” (Mącz.).

ŻWIR. Ł. *glarea*. W. *ghiara, scaranto*. F. *gravier*. N. *Kieissand, Grund*.

Gruby ostry krzemienisty piasek.

Ztąd mówią: kopiąc rów na fundamenta dostali się do gruntu.

Żwir jakoby z wir, piasek przez źródło wody naniesiony, gdyż wir w dyalektach słowiańskich źródło wody oznacza.

PIASKOWNIA. Ł. *sabuletum*, *arenaria*. F. *sablunière*. N. *Sandgrube*.

Jama, dół, miejsce, z którego się piasek dobywa.

CEGLA. I. *opëka*, *kirpicsik*, (Stul.). R. *kirpicz* (z tureckiego *kerpidži*), (Ph. R.). F. *brique*. W. *quadrello*. N. *Ziegel*.

Kamień sztuczny z gliny wodą roztworzonej urobiony, wysuszony w cieniu i stwardniały na słońcu, albo wypalony w ogniu.

Jest tedy:

C. surowa, surówka, Ł. *later*, F. *brique crue*.

C. wypalona, ogniówka, Ł. *later coctus*, F. *brique cuite*, N. *Brandstein*, *Ziegel*.

„Cegła wypalona, okopciatka, i surówka,” (Bohusz.).

C. pływająca, F. *brique flottante*.

Robi się z ziemi nadzwyczaj lekkiej, którą zowią mąką kopalną. Ł. *agaricus mineralis*, i jednej trzeciej części gliny pospolitej.

CEGIELNIA, CEGIELNICA. Ł. *officina lateraria*.

Zakład, w którym cegłę wyrabiają.

„Cegielnica, officina lateraria,” (Mącz.).

CEGIELNIK. Ł. *laterarius*. I. *kuppar*, *opekar*, *kirpicsnik*, (Stul.).

Rzemieślnik robiący cegłę.

WAPNO. I. *klak*, *japno*, *mjelo*, *var*, *izvest*, (Stul.); *vapno* (J. Bello.). Ł. *calx*. F. *chaux*. N. *Kalk*.

Kamień wapienny po wypaleniu.

Wapno gaszone jest to, które zostało napojone przyzwoitą ilością wody.

W. niegaszone, żywe, które po wypaleniu na sucho zostaje.

W. pospolite, F. *chaux commune*, białe, tłuste, nie twardniejące pod wodą.

W. podwodne, F. *chaux hydraulique*, najczęściej nie białe, chude, twardniejące w wodzie.

W. chude, mierne, tłuste, które podczas gaszenia polyka wody, pierwsze od 1 do 2, 3; drugie od 2, 3 do 2, 6; trzecie od 2, 6 do 3, 6; na jedność własnego ciężaru.

WAPIENNIK. I. *klucsinar, japiensar*, (Stul.). C. *wapiennik*, (Palk.). Ł. *calcarius*.

Ten co wypala wapno.

„Wapiennik, piaskowiec wapienny,” (Bohusz.). Raczey już każdy kamień dający wapno, a najwłaściwiej rzemieślnik je wypalający.

„Wapiennik, calcarius,” (Volk.).

ŚMIETANA WAPIENNA. F. *chaux coulée, fusée*.

Wapno zgaszone i roztworzone wodą do konsystencji śmietany mlecznej.

ZAPRAWA WAPIENNA. Ł. *materia*. F. *mortier*. W. *calcin*. N. *Mörtel*.

Mieszanina wapna z krzemiennym lub glinianym piaskiem za pośrednictwem wody. Gdy zaprawa z dobrego wapna i dobrze jest zrobioną, przyrasta mocno do kamieni i cegieł, za wiąż im służąc.

MUR. C. *zel*, plur. *zdi*, (Weles.). I. *mir*, *zid*, *wardja*, *obzid*, (Stul.). Ł. *murus*. N. *Mauer*.

Bryła pewnej postaci z kamiennego wątku złożona.

Mur przyborowy, ciosowy, *F. maçonnerie d'appareil*, z ciosowych kamieni złożony. (*Przyborem, appareil*, nazywamy oznaczenie postaci, jaką mieć powinny kamienie ciosowe wchodzące w skład budowli).

M. starowieczny, m. cyklopowy, *L. opus incertum, antiquum*, *F. m. cyclopéen*, w którym spojenia kamieni nie zachowują żadnego stałego kierunku, lecz tak są z sobą przypuszczone, jak tego naturalna nieforemność kamienia najłatwiej doradzała.

M. płytowy, *F. m. en moëllons*, ze szczepu kamiennego czyli płyty złożony.

M. odlewany, *F. m. par encaissement*, w różnych skrzyniach odlewany z gruzu i wapna.

M. dziki, *F. m. en blocage*, udziałany na zaprawie wapiennej z kamieni nieokrzęsanych i w nieładzie złożonych.

M. siatkowy, *L. opus reticulatum*, rzymski, którego zewnętrzne ściany złożone z małych w kwadrat ostruganych tufowych kamieni, dla spojeń przekątnych, dają wejrzzenie siatkowej roboty.

M. równowarstwowy, *L. isodomus*, mający wszystkie warstwy równej wysokości.

M. nierówno, warstwowy. *L. pseudisodomus*, mający warstwy nierównej wysokości.

M. nadziały, Ł. *emplecton*, F. m. *à remplissage*, którego środek jest z gruzu na zaprawie wapiennej (*en blocage*), a ściany zewnętrzne obłożone są kamieniem ciosowym.

M. ziemiolity, lepianka, I. *duvar stje-na*, Ł. *parietes formacei*, F. *le pisé*, N. *Wellerwände*, ściany z gliniastej ziemi w skrzyniach ubijane. „*Paries formaceus, lepianka*,” (Knap.).

„Czeskie i polskie lity, fusus, i lity, purus, putus, np. *lity czert, lita skala*,” (Palk.).

MULARZ, MURARZ. C. *zednjk*. Ł. *faber murarius*. F. *maçon*. N. *Maurer*.

Rzemieślnik robiący wszelkiego rodzaju mury.

CEMBROWANIE, FUTROWANIE, ODZIEŻ MURU. F. *revêtement*

Obłożenie kamieniem ciosowym muru dzikiego, albo też marmurem innego muru.

„Wewnątrz marmurem wszystek *futrowany*,” (And. Warg.).

„*Cembrowanie* studni daje się pospolicie z drzewa, albo czasem z kamienia lub cegły,” (Kluk.).

RUM, GRUZ. C. *rum*. Sł. *rum*. Ł. *rudus*. F. *décombres*.

Szczątki potłuczonego muru. *Rum* szczerosłowiańskie, zaś *gruz* z przestarzałego niemieckiego języka wzięte.

„*Rudus*, rum, t. j. stara materia, tak kamienna jak ceglana z rozwalonego budowania,” (Mącz.).

STRZĘPIA, SZTRAB. Ł. *harpes*. N. *Verzahnung*.

Wysterki z umysłu zostawione w murowaniu, dla powiązania z tem, które ma być dalej prowadzone.

SZEW, STOSUGA, SPOJENIE. R. *hraiń*. Ł. *coagmentum*. F. *joint*.

Krawędzie ciosowych kamieni i cegieł, którymi

przylegają do siebie; także spojenia albo szczeliny pomiędzy ceglami w murze ceglanym.

WYMIANA SPOJEŃ. F. *rachetement de joints*.

W przyborze kamieni ciosowych przejście z jednego układu czyli kierunku spojeń do drugiego.

POLEPA, F. *torchis*.

Robi się ze słomy i gliny, a czasem z gliny, pilści, plew zbożowych, i popiołu. Używa się zamiast wapiennej zaprawy do wymazywania ścian drewnianych albo chróścianej *posowy*.

WYPRAWA ŚCIENNA, TYNK. C. *obmjtka*, (Palk.). I. *oklacsenje, ojašnjenje*, (Stul.). Ł. *tectorium opus*.

Powłoka muru uczyniona z zaprawy wapiennej albo roztworu gipsowego.

„Wyprawić ścianę, znaczy wapnem ścianę narzucić i zatrzeć,” (Lind.).

RAPOWANIE, RAPOWAĆ. F. *crépi, crépir*.

Pierwsza warstwa wyprawy piaskiem grubym zaprawiona, która się nie wygładza.

NAHODOWAĆ. F. *larder*.

Znaczy u mularza kilkakrotnem przyrzucaniem zaprawy gruby tynk zrobić, aby go do miary doprowadzić.

BONIE, BONIOWANIE. Ł. *lapides eminentes, opus rusticum*. W. *rustico*. F. *bosage, rustique*. N. *Baurischwerk*, (Penth.).

Wydatne w ścianie kamienie, tudzież pocięcie tynku gładkiego na podobieństwo takich kamieni.

„Bonie, ozdoba w pasy, rustyk,” (Sierak. Archit.).

WOZEM (kłaść kamień, cegłę). F. *bout à bout, boutisse*. Kamień wzdłuż muru położony.

PRZEZ GŁOWĘ (kłaść kamień, cegłę). F. *carreau*.

„Kamień, cegła w poprzek muru położone.”

„Kłaść cegłę jedną wzdłuż, drugą na niej w poprzek: a mówiąc po mularsku, jedną *wozem*, a drugą *przez głowę*,” (Sierak. Rzecz.).

NARZĘDY, NARZĘDZIA. Ł. *instrumenta, vasa, utensilia*.

Narzędzia mularskie, ciesielskie i t. p.

„*Narzędzia, instrumenta, vasa, utensilia*,” (Knap.).

NOSACIEC. (z Czes.).

Młot dziobaty do ociosywania kamienia.

KLUWIEC. (ze Słowiań.). **KLEWIEC** na Rusi.

Siekiera do ociosywania kamienia.

OSKARD. Ł. *dolabra*.

„Narzędzie żelazne do rozłamywania murów, rozkopywania ziemi z rodzaju siekiery i topora,” (Lind.).

BIKA.

„Młot obustronny mularski,” (Lind.).

W oskardzie ostrze jest w poprzek toporzyśka, w bice zaś wzdłuż obrócone.

ŁOM.

Kół żelazny do łamania muru po końcach na okrągło i płasko zaostroszony.

CZERPACZKA, KIELNIA. C. *ometaczka*, (Palk.) Ł. *trulla*.

W. *cazzuolla*. F. *truelle*. N. *Mauerkelle*.

Łopatką mularską żelazną albo mosiężną z rączką drewnianą, do czerpania wapna albo gipsu.

SZCZOTKA MULARSKA, KIŚĆ, PĘDZEL. Ł. *penicillus*, (Volk.).

Pędzel ze szczeciny w kozim rogu osadzonej, służy do pobielania i nakrapiania wodą muru.

TARKA.

Deszczulka z rękojeścią do wygładzania tynku.

STĘPON. F. *pilon*.

Tłuczek do ubijania ziemi robiąc z niej ściany lite.

LEGOWISKO KAMIENI, DRZEWA, i t. p. SKŁAD MATERIAŁÓW BUDOWNICZYCH. F. *chantier*. N. *Bauhof*.

Plac, gdzie się materiały składają i oprawiają jak do budowli. *Cieślarnia, kamieniarnia, ciosarnia*.

IV. Wyrazy dotyczące się drewnego wátku, wyrobków z niego i narzędzi ku temu służących.

DRZEWO, GODZIĘBA. C. *strom*, arbor, (Weles.). I. *dub*, *stabło* (źdźbło), (Stul.). Ł. *arbor*, *stirps*. N. *Baum*.

Drzewo na pniu, drzewo rosnące. *Drzewo* zaś wątek, materiał: C. *drzewo*, (Dobr.); Ł. *lignum*, N. *Holz*.

„*Godzięba arbor, stirps, truncus*,” (Mącz.).

DRZEWO CIEŚLICZE, BUDOWLANE. F. *bois de construction*

Drzewo w polskim kraju do budowania zdadne jest: ze szpilkowych *sosna pospolita, jodła, świerk*,